

Кришталь С. М.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПЕРЕХІД ІМЕННИКІВ-НАЙМЕНУВАНЬ КУХОННОГО ПРИЛАДДЯ В МЕТАФОРИЧНІ ДІЄСЛОВА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається явище метафоричної конверсії – словотвірною засобу, який передбачає утворення метафоричного дієслова від іменника без зміни форми останнього. Метафорична конверсія вивчається у статті на матеріалі шістдесяти іменників, що називають кухонне приладдя в англійській мові. Наприклад, “bottle” (пляшка) – “to bottle” (придушувати, утримувати силою), “corkscrew” (штопор) – “to corkscrew” (рухатися, як по спіралі), “fork” (виделка) – “to fork” (розділятися на дві частини), “ladle” (черпак) – “to ladle” (роздавати щедро), “pan” (сковорода) – “to pan” (нідавати різкій критиці), “sieve” (сито) – “to sieve” (детально вивчати), “whisk” (віничок) – “to whisk” (схопити і пересунути швидко).

Дослідженням встановлено, що із шістдесяти іменників-найменувань кухонного приладдя п'ятнадцять завдяки конверсії починають уживатись як метафоричні дієслова. Майже всі п'ятнадцять іменників належать до базових, родових слів у даній лексико-семантичній групі і виступають у ролі центрів, навколо яких групуються численні словосполучення на позначення кухонного приладдя.

Вивчення механізмів метафоричного перенесення на матеріалі слів даної групи показало, що розвиток метафоричного значення дієсловом базується на реальній фізичній подібності, функціональній схожості або на поєднанні цих двох характеристик. Результатом метафоричного переосмислення, в основі якого лежить реальна схожість між предметами кухонного приладдя та тими процесами, що описуються метафорично, є вмотивовані метафори. У деяких випадках реальні фізичні характеристики кухонних предметів у процесі переосмислення поєднуються з асоціаціями, які вони викликають у свідомості носіїв англійської мови, що приводить до створення дієслів, які можуть як називати ситуацію, так і оцінювати її (здебільшого негативно).

Аналіз значень метафоричних дієслів, утворених способом конверсії від іменників-найменувань кухонного приладдя, показав, що вони належать до слів з ускладненою семантикою. Завдяки метафоричній конверсії в одному значенні поєднуються властивості двох частин мови (дієслова й іменника) та декілька образів; лексичне значення метафоричних дієслів складається з розгалуженої системи сем, які не тільки називають дію, але й детально описують її, передають водночас емоційне враження від неї.

У статті робиться висновок, що конверсія, яка супроводжується метафоризацією, ілюструє надзвичайні метафороутворюючі потенції англійської мови. Вона є одним із внутрішніх механізмів мови, які приводять до появи в ній великої кількості метафор.

Ключові слова: іменник, дієслово, метафоричне перенесення, метафорична конверсія, асоціація, оцінка.

Постановка проблеми. У центрі уваги в даній статті – явище метафоричної конверсії, яка передбачає утворення метафоричного дієслова від іменника без зміни його форми. Дане явище вивчається у статті на матеріалі шістдесяти слів, що називають кухонне приладдя.

До них належать, наприклад, такі слова: *bow* (келих, чаша), *casserole* (каструля), *colander* (друшляк), *dish* (тарілка, миска), *fork* (виделка), *grater* (терка), *jar* (гличик), *kettle* (чайник), *knife* (ніж), *mug* (кухоль), *pestle* (товкач), *plate* (тарілка), *pot* (горщик), *sieve* (сито), *spoon* (ложка), *tray* (піднос), *tureen* (супниця), *whisk* (віничок) тощо.

Перехід іменників на позначення кухонного приладдя в метафоричні дієслова ілюструє іменник *ladle* (ківш, черпак) – *a large long-handled spoon with a cup-shaped bowl, used for serving soup or sauce* (велика ложка чашкоподібної форми з довгою ручкою, за допомогою якої розливають суп або соус) [8]. Спочатку завдяки конверсії (або нульовій деривації) на базі іменника утворюється дієслово *to ladle* зі значенням «розливати суп або соус за допомогою ложки такої форми». Але розвиток значення не завершено – утворене дієслово метафорично переосмислюється і тим самим розширює свою формоутворювальну парадигму:

provide (information, advice, etc.) lavishly or over generously (надавати інформацію, давати поради тощо щедро і великодушно) [8]. Процеси конверсії та метафоричні процеси поєднуються у значенні метафоричного дієслова, яке утворено на базі іменника. Пусковим механізмом є уподібнення рідини абстрактним (порада, похвала, інформація) і конкретним (нагороди, відзнаки) речам, а також схожість процесів, які поєднує сема великої кількості.

Варто зазначити, що неметафоричне дієслово не є обов'язковою ланкою на шляху утворення метафоричного дієслова від іменника – метафоричне дієслово може з'явитися безпосередньо на базі іменника як результат поєднання процесів метафоризації та конверсії. Прикладом дії таких словотвірних механізмів є іменник *funnel* (лійка), фізична форма якого використовується як основа для метафоричного дієслова *to funnel – guide or channel (something) through or as if through a funnel* (спрямовувати щось так, ніби воно проходить через лійку) [8]. Дієслово може бути застосовано, якщо йдеться про гроші, зусилля, ресурси.

Отже, предметом дослідження у статі виступає метафорична конверсія як засіб утворення метафоричних дієслів, а об'єктом – метафоричні дієслова, що утворені методом метафоричної конверсії, на базі іменників на позначення кухонного приладдя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що дана стаття продовжує серію публікацій, яку розпочато автором із цієї проблеми. Натепер уже описано розвиток метафоричної конверсії на матеріалі групи іменників – найменувань тварин [2; 4; 5], симптомів захворювань людини [3], погодних явищ, а також іменників на позначення частин тіла людини. Лексико-семантичні особливості слів, які складають різні групи, позначаються на метафоричних процесах, які в поєднанні з конверсією приводять до появи метафоричних дієслів. Різними є як механізми розвитку метафоричного значення, так і семантика утворених лексичних одиниць.

Планується залучити до розгляду інші лексикотематичні групи слів. Конверсія, яка супроводжується метафоризацією, ілюструє надзвичайні метафоруотворюючі потенції англійської мови. Вона є одним із внутрішніх механізмів мови, які приводять до появи в ній великої кількості метафор. Отже, дослідження зосереджено на аналізові елемента внутрішньої структури мови, яка загалом сприяє появі метафор, а не просто на описі метафоричних утворень, що є більш традиційним підходом у сучасних розвідках про метафору.

Говорячи про конверсію, варто зазначити, що, незважаючи на те, що інтерес до конверсії в лінгвістиці ніколи не вщухав, метафоричний аспект даного явища залишився поза межами досліджень [6]. Із цього погляду вивчення метафоричної конверсії актуальне і таке, що розширить уявлення про можливості дериваційних процесів у мові, зокрема англійській.

Лексика, що називає кухонне приладдя, досить часто стає об'єктом досліджень у лінгвістиці. Житло людини (і кухонний інвентар як його невідмінна складова частина) вважається одним із найбільш значущих компонентів традиційно-побутової культури будь-якого народу. Посудні номінації виступають вербалізаторами певних концептів і уявлень у мові, отже, і цінним джерелом інформації про матеріальний і духовний стан людини [1, с. 146]. Як носії певної лінгвістично-культурологічної інформації вони вивчаються як окремо, так і у складі фразеологізмів на матеріалі однієї мови та в рамках досліджень зіставного характеру.

Дана стаття відхиляється від традиційного фразеологічно-культурологічного підходу до вивчення слів даної групи. У ній слова на позначення кухонного приладдя розглядаються як окрема лексична група, на прикладі якої можна дослідити мовленнєві механізми англійської мови, що сприяють появі в ній великої кількості метафоричних дериватів (дієслів), які відрізняються від слова-основи (іменника) лише своєю формоутворювальною парадигмою. У цьому полягають новизна й актуальність даної розвідки.

Постановка завдання. Мета статті – описати метафоричну конверсію як засіб словотвору і метафоричного збагачення англійської мови на матеріалі іменників, що називають кухонне приладдя. Дана мета зумовила такі завдання:

1. Описати механізми розвитку метафоричного значення в разі переходу іменника, що називає кухонне приладдя, у метафоричне дієслово.
2. Охарактеризувати семантику метафоричних дієслів, утворених від іменників – найменувань кухонного приладдя.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показало, що із шістдесяти іменників, що називають кухонне приладдя в англійській мові, п'ятнадцять іменників переходять у дієслова з метафоричним значенням, що становить 25% усіх слів, що вивчаються. Для порівняння, іменників на позначення тварин, симптомів захворювань, погодних явищ і частин тіла людини, на базі яких утворились метафоричні дієслова, становить 58, 66, 50 і 43% відповідно.

Менша кількість іменників – найменувань кухонного приладдя, які втягнуто в метафорично-конверсійні процеси, у порівнянні зі словами інших лексико-семантичних груп, пояснюється словотвірною специфікою слів даної групи. У статті не ставиться за мету описати найменування кухонного приладдя з погляду їхніх словотвірних особливостей, але одне зауваження щодо цього необхідно зробити. Специфіка сфери людської діяльності, яку описує лексика на позначення кухонного приладдя, потребує великої кількості найменувань, у семантиці яких зафіксовано процес, дію, яку вони передають своєю назвою, тобто утворених від дієслів за допомогою суфікса діяча *-er*: *blender* (міксер), *cleaver* (великий ніж), *grater* (терка), *masher* (товчачка), *mincer* (м'ясорубка), *mixer* (міксер), *nutcracker* (щипці для горіхів), *peeler* (обдирний пристрій), *saltshaker* (сільниця), *skimmer* (шумівка), *tenderizer* (пристрій для відбивання м'яса), *turner* (лопатка) та ін.

Наступною структурно-семантичною особливістю даної лексичної групи є велика кількість в її складі двоконпонентних утворень, наприклад: *biscuit press*, *bottle opener*, *butter curler*, *cherry pitter*, *crab cracker*, *cutting board*, *dough scraper*, *fish scaler*, *garlic press*, *herb chopper*, *lemon squeezer* тощо. Узагалі, для найменувань кухонного приладдя в англійській мові типовими є синтаксичні угруповання, що складаються з головного твірного слова і словосполучень, які його деталізують. Наприклад, родовий термін “*knife*” («ніж») деталізується за допомогою видових позначень: *bread knife* (ніж для різки хліба), *cheese knife* (ніж для різки сиру), *chef's knife* (універсальний ніж), *fillet knife* (ніж для різки м'яса), *grapefruit knife* (ніж для різки цитрусових), *tomato knife* (ніж для різки томатів); структуру терміна “*pan*” (сковорода, каструля) розкривають такі словосполучення, які деталізують розмір, глибину і, таким чином, функціональне призначення даного предмета кухонного побуту: *baking pan*, *broiler pan*, *deep stewing pan*, *grill pan*, *muffin pan*, *sauté pan*.

Родові позначення підкреслюють функціональну різноманітність предметів кухонного приладдя. Зрозуміло, що словосполучення й іменники, утворені від дієслів суфіксальним способом, не можуть слугувати основою для метафоричних дієслів. Однак варто підкреслити, що самі базові, тобто родові слова, у конверсійно-метафоричних процесах беруть участь, і якщо б матеріал дослідження було б зведено до базових позначень кухонного приладдя, то відсоток метафоричних дієслів, утворених від них методом конверсії, був би значно більший.

Як відомо, пусковим механізмом для метафоричного перенесення є схожість, яка може бути як реальною, так і уявлюваною. Свідомість творця метафори може уявити і зафіксувати в метафорі подібність між будь-якими об'єктами та явищами, навіть тими, які в науковому об'єктивному розумінні не можуть порівнюватись, тому що належать до полярно протилежних класів і систем.

Специфікою групи лексики, що вивчається, є те, що метафоричне перенесення відбувається на основі реальної подібності. Не зафіксовано жодного прикладу, коли б переосмислювався суто конотативний компонент лексичного значення слів – назв кухонного приладдя без опори на дійсні характеристики. У кожному разі поштовхом для метафоричного словотворення виступають реальні фізичні і функціональні характеристики кухонних предметів; схожість між ними і тими процесами й об'єктами, що описуються, приводить до появи вмотивованих метафор.

Наприклад, схожість рухів лежить в основі метафоричного переходу іменника *corkscrew* (штопор) – *a device for pulling corks from bottles, consisting of a spiral metal rod that is inserted into the cork, and a handle that extracts it* (спіралеподібний стрижень із рукояткою для відкорковування пляшок) – у дієслово *to corkscrew* – *move or twist in a spiral motion* (рухатися, як по спіралі; протискуватися, пробиратися) [8]. Дефініції метафоричного дієслова й іменника, від якого його утворено, поєднує компонент «спіраль». Він робить семантичний процес абсолютно прозорим, а саму дієслівну метафору – вмотивованою.

Схожість функцій приладдя та дій, яке воно виконує, лежить в основі метафоричного перенесення імені *sieve* (сито). Ідея ретельного відбору, розділення згідно з якостями, яку уособлює іменник, переходить завдяки конверсії в дієслово *to sieve* – *examine in detail* (детально вивчати) [8].

Зовнішня схожість, а саме схожість форми, лежить в основі метафоричного перенесення іменників *cup* (чашка) і *spoon* (ложка). Дієслова *to cup* і *to spoon* описують дії, результатом яких є форми, подібні до форм даних предметів: 1) *form (one's hand or hands) into the curved shape of a cup* – скласти рук так, щоб вони повторювали форму чашки; 2) *(of two people) lie close together sideways and front to back, so as to fit together like spoons* – (про людей) лежати впритул одне до одного на боці, подібно ложкам [8].

Зовнішня і функціональна подібність поєднуються, формуючи семантичну основу для перенесення іменника *fork* (виделка). Виделка виявилась

таким предметом, форма і функції якого дають поштовх для різноманітних порівнянь, результатом чого стали п'ять значень метафоричного дієслова *to fork*: 1) (*especially of a route*) *divide into two parts* (про шлях; розділитися на дві частини); 2) *take or constitute one route or the other at the point where a route divides* (вибрати якийсь один із двох напрямків у тому місці, де шлях розгалужується); 3) *to surrender someone or something to another especially reluctantly* (віддати щось / когось неохоче); 4) *attack (two pieces) simultaneously with one* (атакувати два об'єкти водночас одним приладом); 5) *to give the form of a fork to* (надавати форми виделки) [8].

Коли основою для перенесення імені кухонного приладдя на будь-який інший процес виступають реальні фізичні властивості предметів кухонного приладдя та їхня схожість із цими процесами, оцінка в дефініції метафоричного дієслова відсутня. Коли ж реальна схожість поєднується з асоціаціями та враженнями, можна констатувати наявність оцінки в дефініції метафоричного значення, що виражається наявністю в ній слів, які оцінюють ситуацію як негативну (переважно) або позитивну. Такі предмети кухонного приладдя, як *bottle* (пляшка), *dish* (тарілка, миска), *pan* (сковорода, каструля), *fork* (виделка), є прикладами назв, на базі яких розвиваються метафоричні дієслова із здатністю негативно оцінювати ситуацію.

Дефініції іменників *bottle* (*a glass or plastic container with a narrow neck, used for storing drinks or other liquids* – скляна або пластикова посудина для рідин, яка має вузьку довгасту шийку) та *dish* (*shallow, typically flat-bottomed container for cooking or serving food* – посудина із широким плескатим дном і низькими вінцями, у якій готують або куди накладають страву) [8] мають у своєму складі компоненти, які є вирішальними у формуванні негативної оцінки утворених від них слів, а саме «вузький», «плаский», «низький». Дані поняття спираються на фізичний і культурний досвід людства і належать до його базових універсальних метафор [7, с. 398].

Поняття вузького, плаского, низького уособлюють ідею недостатності в самому широкому сенсі, що знаходить відображення в дефініціях дієслів, утворених від даних іменників, водночас форма та функції предметів також відіграють важливу роль під час перенесення: *to bottle* – *repress or conceal feelings over time; keep someone or something trapped or contained* (придушувати, приховувати почуття; заманювати, утримувати силою); *to dish* – *dispense something in a casual*

or indiscriminate way; subject others to criticism or punishment; gossip or share intimate information (роздавати безладно; піддавати різкій критиці, покаранню; пліткувати) [8].

Метафоричне значення дієслова *to pan* (від *pan* – «сковорода») збігається з одним із значень дієслова *to dish*, а саме «піддати різкій критиці, всипати перцю», базується на асоціативному зв'язку між сильними емоціями і високими температурами; тобто між посиленням емоції і процесом нагрівання.

Якщо здатність оцінювати ситуацію негативно народжується в метафоричного дієслова завдяки асоціативному зв'язку з такими поняттями, як тонке, пласке, вузьке, то, навпаки, позитивне оцінювання базується на ідеї великого і широкого. Іменник *ladle* (ківш, черпак) є ілюстрацією цього – перейшовши в дієслово, він зберігає ідею повноти у значенні «роздавати щось щедро» [8].

Варто особливо відзначити, що всі дієслова, утворені від іменників – найменувань кухонного приладдя методом метафоричної конверсії, є семантично ускладненими. Використання іменника як основи для перенесення дає можливість дати детальну характеристику дії, яку означає метафоричне дієслово. Семантична специфіка метафоричного дієслова полягає в тому, що в його семантиці завжди закладено відповідь водночас на два запитання: «Що робити?» і «Як робити?». Дія може описуватись з погляду звичайних фізичних параметрів, як-от швидкість, інтенсивність, спрямованість тощо, а також характеризуватись з погляду емоційного враження і із залученням моральних критеріїв.

Висновки і пропозиції:

1. Англійські іменники – найменування кухонного приладдя беруть активну участь у конверсійно-метафоричних процесах англійської мови. Вивчення механізмів розвитку метафоричного значення в дієслів, утворених від них методом метафоричної конверсії, показує, що метафоричне значення формується на основі реальної фізичної схожості, подібності функцій або функціонально-фізичної подібності. У деяких випадках реальні фізичні характеристики кухонних предметів у процесі переосмислення поєднуються з асоціаціями, які вони викликають у свідомості носіїв англійської мови, що приводить до утворення дієслів, які можуть як називати ситуацію, так і оцінювати її (здебільшого негативно).

2. Англійські метафоричні дієслова, утворені від іменників – найменувань кухонного приладдя методом конверсії, є лексемами з ускладненою семанти-

кою. Завдяки метафоричному поєднанню образів їхнє лексичне значення складається з розгалуженої системи сем, які не тільки називають дію, але й детально описують її, характеризуючи обставини, які супроводжують її виконання. Це робить метафоричні дієслова влучним, експресивним і водночас компресивним засобом передачі дії в мові.

Дослідження, проведене на базі іменників – найменувань кухонного приладдя, стало ще

одним доказом високої активності конверсійно-метафоричних процесів в англійській мові. Планується поглибити дослідження завдяки залученню до нього інших лексико-тематичних груп слів. Вивчення процесів метафоричної конверсії на матеріалі різних за тематичним складом груп слів дозволить зробити загальні висновки щодо ролі метафоричної конверсії як засобу словотвору і метафоричного збагачення англійської мови.

Список літератури:

1. Аладько Д. Відображення матеріального стану людини за допомогою номінацій посуду в англійській та українській мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2017. Вип. 29. Т. 1. С. 146–148.
2. Кришталь С. Емоційне навантаження дієслів, утворених засобом метафоричної конверсії : на матеріалі англійської мови. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 10. Т. 1. С. 78–82.
3. Кришталь С. Конверсія як джерело метафоричного збагачення англійської мови. *Львівський філологічний часопис* : збірник наукових праць. 2019. № 6. С. 122–126.
4. Кришталь С. Метафорична конверсія в англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2018. Вип. 37. Т. 2. С. 100–103.
5. Кришталь С. Переклад семантично ускладнених дієслів з англійської мови українською. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація». 2019. Вип. 2. С. 103–108.
6. Кубрякова Е. Конверсия в современном английском языке. *Вестник Воронежского государственного университета*. Серія «Лингвистика и межкультурная коммуникация». 2002. № 2. С. 33–37.
7. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. *Теория метафоры*. Москва, 1990. С. 387–416.

Лексикографічні джерела:

1. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. Second Edition. 2010. 1748 p.

Kryshtal S. M. CONVERSION OF THE NOUNS THAT NAME KITCHEN UTENSILS INTO METAPHORICAL VERBS IN ENGLISH

The article deals with the phenomenon of metaphorical conversion that involves creating a metaphorical verb on the basis of a noun with the preserved form of the latter (zero derivation) 60 nouns that name kitchen utensils are employed to study the phenomenon under analysis. For example, “bottle” – “to bottle” (to repress or conceal feelings), “corkscrew” – “to corkscrew” (move or twist in a spiral motion), “fork” – “to fork” (divide into two parts), “ladle” – “to ladle” (provide lavishly), “pan” – “to pan” (criticize severely), “sieve” – “to sieve” (examine in detail), “whisk” – “to whisk” (take or move suddenly and quickly).

The study has shown that 15 nouns (out of 60) that name kitchen utensils become metaphorical verbs (in most cases with more than one meaning) through conversion, almost all of them being the basic, generic words, the centers that give rise to numerous word combinations within the lexical-semantic group under analysis.

The study of the mechanisms of metaphorical transference has shown that metaphorical meaning of the verbs can be based on real physical likeness, functional similarity as well as on the combination of the above-mentioned characteristics. Metaphorical transference that is encouraged by real likeness between kitchen objects and the processes that are metaphorically described leads to motivated metaphors. In some cases real physical properties of the kitchen objects are combined with the associations they evoke with the native speakers, which results in evaluative metaphors with predominantly negative evaluation.

Analysis of the semantic structure of the metaphorical verbs reveals that they belong to the lexemes with complicated semantics. Properties of two parts of speech (the verb and the noun) as well as several images are combined in one meaning through metaphorical conversion. The resultant meaning consists of the complicated system of semantic components that do not only name the action but also give it a detailed logical-emotional description.

The article concludes that conversion, which is accompanied by metaphorical development, illustrates significant metaphorical potential of the English language. It is regarded as one of the inner mechanisms of the language that fills it with metaphors.

Key words: noun, verb, metaphorical transference, metaphorical conversion, association, evaluation.